

Beweging en omgeving:

de receptie van een profetische beweging in een dorp in Friesland

Lammert Gosse Jansma

Inleiding en vraagstelling

In de huidige Westerse maatschappij doet zich een veelheid aan nieuwe religieuze bewegingen (new religious movements, NRMs) voor. Het gedachtegoed binnen die bewegingen varieert sterk, maar een aanzienlijk deel ervan richt zich op het verschaffen van persoonlijke groei en genezing (Heelas, 1996; van Otterloo, 1999; Aupers, 2000; Heelas and Woodhead, 2005). Hoewel een groot aantal van deze religieuze groepen in de laatste twee drie decennia zijn opgekomen, zijn zij in veel landen, en dat geldt ook voor Nederland, geen nieuw verschijnsel en hun gedachtegoed sluit voor een groot deel aan op eerdere stromingen (Hanegraaff, 1996; De Blécourt, 1999; Linse, 1996; Barker, 2003).

De receptie van nieuwe religieuze bewegingen in de Westerse landen verschilt onderling sterk. In sommige landen is op hen gereageerd met onverschilligheid, in andere met stilzwijgende of openlijke tegenwerking (Arweck, 2006). Kennis van dergelijke bewegingen bij het grote publiek of bij politici was en is niet groot; de belangrijkste bron van informatie was en is de massamedia. Onderzoekers van nieuwe religieuze bewegingen hebben veel aandacht geschonken aan de eenzijdige en meestal sensationele berichtgeving door de media waarin gesuggereerd werd dat het gaat om groeperingen die een bedreiging vormen voor de maatschappelijke waarden en instituties en dat degenen die zich bij dergelijke bewegingen hebben gevoegd geestelijk niet geheel in orde zijn of gehersenspoeld (Beckford, 1985, 1994; Barker, 1985, 1995, 1999; Lilliston en Shepherd, 1999; Richardson en Introvigne, 2001; Lewis 2004).

De aandacht die deze groepen hebben gekregen in de media en in de samenleving in haar geheel staat in geen verhouding tot de omvang van hun aanhang en hun bijdrage aan het geestelijke leven. Niet alleen het maatschappelijk ook het sociaal-wetenschappelijk belang van religieuze bewegingen ligt op een ander terrein. Zoals Beckford en Levasseur (1986: 49) terecht opmerken “...the long term socio-cultural significance of today’s NRM’s lies less in their intended contributions to religious and spiritual life than in the unintended consequences of their activities for the clarification of the limits of toleration. (...) NRM’s are helping to define the practical boundaries of acceptable and unaccept-

able conduct in a supposedly secular age.” Deze laatste constatering lijkt mij fundamenteel waar het gaat om de relatie tussen beweging en omgeving. Het gaat dan dus in feite om wat getolereerd wordt en als acceptabel gedrag wordt beschouwd. Maar ook – en dat simpele gegeven wordt door genoemde schrijvers, maar ook door anderen, vergeten – is het van belang te constateren dat de relatie tussen beweging en omgeving zeer complex is. De nieuwe religieuze bewegingen verschillen onderling sterk naar gedachtegoed, omvang en de mate van institutionalisering en ook de omgeving waarin zij opereren is niet uniform, want immers deze wordt gevormd door lokale instituties. Tot nu toe heeft in het debat over de receptie van religieuze bewegingen de omgeving weinig aandacht gekregen, mede doordat die vooral uitging naar de grotere, internationaal opererende bewegingen. Daardoor werd aan de receptie van bewegingen in hun locale setting weinig aandacht geschonken en bleef het debat daarover en daarmee over tolerantie en acceptabel gedrag globaal en oppervlakkig. Juist het bestuderen van religieuze bewegingen in hun locale context (i.e. de locale bevolking, de plaatselijke kerken, de regionale pers) kan het proces van receptie zichtbaar worden gemaakt en de invloed van de actoren die daarin een rol spelen worden verhelderd.

Uitgaande van bovenstaande overwegingen wil ik in dit artikel de receptie beschrijven van de profetische beweging genoemd de Stichting *Uit de Bron van Christus*, die zich in aan het eind van de jaren tachtig van de vorige eeuw vestigde in een klein Fries dorp. Deze beweging (met ongeveer 200 volgelingen) heeft zich verzameld rond mevrouw Sonja de Vries, door wie, zo wordt in verschillende brochures van de Stichting vermeld, engelen spreken en door wie zij genezingen tot stand brengen (zie de brochures *Genezen*, 1995 en *De Engelen Spreken*, 1991). In dit artikel zal ik derhalve de vraag beantwoorden: hoe verliep de receptie van de religieuze beweging in de locale samenleving, waarbij aandacht wordt geschonken aan de rol van de media, de plaatselijke kerken en de dorpsgemeenschap. Omdat er nog nauwelijks enige theorievorming rond dit thema heeft plaatsgevonden, kan het onderzoek dat hier wordt gepresenteerd niet anders dan exploratief van aard zijn; het gaat om het beschrijven van een casus. Toch zal ik op grond van deze gevalstudie in het afsluitende gedeelte van dit artikel pogen enige uitspraken te doen van grotere reikwijdte. Alvorens echter het verslag van de receptie van de beweging te presenteren, wordt eerst kort aangegeven op welke wijze het onderzoeksmateriaal is verzameld.

Het onderzoek

Sinds het midden van de jaren tachtig van de vorige eeuw volg ik de beweging die zich heeft gevormd rond de profetes Sonja de Vries. Tot 1998 verzamelde ik materiaal dat op mijn weg kwam (krantenartikelen en brochures)

en ook voerde ik een aantal vraaggesprekken. Vanaf 1998 heb ik het onderzoek geïntensiveerd. Ik woonde de wekelijkse lezingen bij, volgde bijbelstudie-sessies in het centrum in Oudehorne en een groot aantal open avonden die de Stichting elk jaar weer overal in Friesland houdt. Tevens zag ik video-opnames die de beweging maakte van vieringen en groepsessies, hield diepte-interviews met 30 leden en een aantal met ex-leden van de beweging, 40 informele interviews met leden en met een groep van 60 leden tweemaal een interview, waarbij ook mevrouw De Vries aanwezig was. Ik interviewde daarenboven de profetes een keer en haar echtgenoot, de heer Marcus de Vries, drie maal. Verder bestudeerde ik brochures van de beweging en haar *Kontaktblad*, waarvan vier afleveringen elk jaar verschijnen, nam archieven van kerkenraden door en interviewde sleutelinformanten in de vestigingsplaats van de beweging, waarbij ik vroeg naar hun visie op de beweging en op de relatie beweging-dorpssamenleving.

In mijn beschrijving van de beweging spreek ik over engelen die door een profetes spreken. Mijn bedoeling hiermee is om aan te sluiten bij het taalgebruik van de beweging zelf. Daaruit mag niet worden geconcludeerd dat ik geloof in de bovennatuurlijke oorsprong van een dergelijke boodschap, maar ook niet dat ik deze mogelijkheid op voorhand uitsluit. Als wetenschapsbeoefenaar houd ik dat open. Mijn standpunt is hier overeenkomstig aan wat Tennekes (1999) omschrijft als levensbeschouwelijk agnosticisme. Dat wil dus zeggen dat ik de religieuze realiteit van de groep, die hier voorwerp is van onderzoek, serieus neem. Verder merk ik nog op dat ik hieronder korthedshalve de beweging (soms) zal aanduiden als de Stichting en de aanhangers ervan als apostelen.

De beginjaren, 1983-1987

Het begin van de beweging ligt in medio 1983 toen mevrouw Sonja de Vries, die toen in het Noord-Hollandse De Rijp woonde, voor het eerst een aantal opmerkelijke ervaringen meemaakte. Zij rook geuren, hoorde stemmen en zag beelden die niemand anders waarnam. Op een bepaald moment werd tegen haar gezegd dat zij aan de tafel moest plaatsnemen en moest gaan schrijven. Haar werd verteld dat zij een instrument zou worden van machten van gene zijde, engelen uit de Zevende Lichtsfeer, en dat het haar taak zou zijn om de mensen weer terug te brengen naar het ware geloof, het evangelie zoals het was in de dagen van de eerste apostelen. Over de leer van de beweging wil ik hier kort zijn, een uitvoeriger beschrijving is te vinden in een eerdere publicatie (Jansma, 2003). Hier wil ik volstaan met op te merken dat de beweging zich met enige nadruk presenteert als een christelijke beweging. De apostelen geloven dat de mensen oorspronkelijk door God in zijn schepping zijn verstrooid als vonkjes. Deze goddelijke vonken moeten weer

terug naar God, naar het Licht met hoofdletter. De aarde is in dit proces een leerschool voor de menselijke ziel. Om de groei van de mensen, hun geestelijke ontwikkeling, te stimuleren is er steeds een beïnvloeding uit de hemel (door de apostelen steeds in het meervoud en met hoofdletter aangeduid) geweest. Dat gebeurde 2000 jaar geleden door Christus en dat gebeurt nu weer, die parallel wordt in de geschriften van de beweging meermalen naar voren gebracht. De hemel steekt de mensen ook nu weer een reddende hand toe door de engelen via Sonja de Vries. De opdracht van Sonja de Vries is in feite het weer aanzwengelen van wat Christus in beweging heeft gezet en in de loop der tijden is vastgelopen. Christus heeft de weg tot God weer vrij gemaakt en de mensen nieuwe aanwijzingen gegeven over hoe ze hun leven moeten inrichten (met name in de Bergrede). Hij heeft het kwaad overwonnen en daardoor kunnen mensen weer spiritueel groeien en terugkeren, na vele reïncarnaties, naar het Goddelijk Licht. Veel aandacht krijgt daarom de geestelijke groei van de leden; in lezingen, via groepsessies waar oefeningen/trainingen worden gedaan. Veel belang wordt hierbij gehecht aan muzikale vorming (de beweging kent een aantal koren, die ook voor een ruimer publiek hebben opgetreden en in eigen kring zijn ook musicals en opera's opgevoerd).

Een groot deel van de aanhang komt uit Friesland en - maar minder - Noord-Holland. Toch zijn er ook wel volgelingen uit andere provinciën afkomstig.

De samenstelling van apostelgroep is wat beroep en opleiding betreft zeer divers. Mijn indruk dat de groep iets boven het gemiddelde niveau zou scoren, werd door de respondenten wel ondersteund, maar er werd daarbij opgemerkt dat de stimulans van de engelen hier mede verantwoordelijk voor zou zijn. Vanwege de nadruk die gelegd wordt op persoonlijke ontplooiing worden veel leden ertoe aangezet een (vervolg)opleiding te volgen en dat heeft uiteraard ook weer consequenties voor het gemiddelde opleidings- en beroepsniveau. Voor zover ik heb kunnen nagaan heeft meer dan de helft van de apostelen een protestantse achtergrond. Sommigen zijn actief geweest in hun kerkgenootschap, anderen waren meer randleden. Maar ook rooms-katholieken zijn aanwezig (een klein aantal) onkerkelijken (eveneens een klein aantal)

Tijdens haar eerste contact met de engelen werd Mevrouw De Vries ook medegedeeld dat door haar genezingen zouden worden verricht en dat zij patiënten zou ontvangen in haar huis, in veel gevallen mensen die door de aardse doktoren niet konden worden genezen. Verhalen over wonderbaarlijke genezingen door mevrouw De Vries gingen van mond tot mond. Al gauw vormde zich een groep aanhangers (meestal dankbare patiënten of hun familieleden en kennissen) die bij haar thuis kwamen om daar lezingen die zij gaf bij te wonen. Tijdens interviews spraken apostelen met veel warmte en

enthousiasme over hun ervaringen in die eerste jaren. Hun enthousiasme is zo groot dat zij hun nieuwe ervaringen willen delen met anderen, maar zij doen de voor hen vaak pijnlijke ontdekking dat hun gehoor daar lang niet altijd voor open staat. De vroege aanhang ervaart ook dat zij op moet passen met het spreken over engelen op de werkplek, zelfs het simpele feit dat men daar van je weet dat je een aanhanger bent van de beweging kan al problemen veroorzaken (*Kontaktblad*, 1996). Aanhangers worden voorzichtig en spreken alleen over hun ervaringen en engelen wanneer het vermoeden bestaat dat de toehoorder ervoor open staat.

In die eerste jaren werd de profetes zelf ook al snel met veel negatieve publiciteit geconfronteerd. In interviews in de regionale kranten werd zij door ontevreden ex-patiënten, met name uit Friesland, beschuldigd van het ongeoorloofd uitoefenen van geneeskunde, bezetenheid, het aanzetten tot abortus en het overvragen van haar patiënten. Naar aanleiding van een nationale TV-uitzending riep de Friese inspecteur van gezondheid eind 1986 degenen die klachten hadden over Sonja de Vries op om die aan hem door te geven. Bijna alle brieven die hem werden gestuurd, bevatten echter positieve reacties. De brieven werden voorgelegd aan justitie, maar het hof zag geen reden om de zaak te vervolgen.

Niettegenstaande al deze negatieve publiciteit en oppositie heeft de Stichting vanaf haar begin niet geschroomd om zich in het openbaar te verdedigen. Waar het noodzakelijk werd gevonden, werd onjuiste of tendentieuze berichtgeving gecorrigeerd en er werden tegen journalisten zelfs gerechtelijke stappen ondernomen. Ondanks deze assertieve houding bevond de Stichting zich, waar het ging om berichtgeving in de media in een kwetsbare positie. Uitspraken van apostelen werden vaak voorzien van kritisch en soms zelfs wat neerbuigend commentaar. Ontevreden patiënten en ex-leden en andere tegenstanders werd veelvuldig de gelegenheid geboden om hun grieven te uiten, ook wanneer die aantoonbaar gekleurd waren, en die werden dan zonder enige controle op hun waarheidsgehalte gepresenteerd. Zo kon in het begin van 1987 de voorganger van de Vrije Baptisten uit Drachten in de *Leeuwarder Courant* mevrouw De Vries publiekelijk beschuldigen van occulte praktijken en van bezeten te zijn van demonische krachten. Deze beschuldiging werd ook door voorgangers van andere kerken geuit.

Dominees en kerkenraden merkten de toeloop naar de beweging op. Er werden bijeenkomsten georganiseerd waar gewaarschuwd werd tegen het gevaar van de boodschap van de profetes. In hoeverre de bevolking in Friesland geloof heeft gehecht aan deze uitspraken is moeilijk vast te stellen. Wel is zeker – ik kom daar later op terug – dat de berichtgeving van invloed is geweest op de wijze waarop de beweging en haar leden sindsdien zijn benaderd.

Het centrum in Oudehorne, 1987-2005

Ondanks de negatieve publiciteit en oppositie groeide de beweging vrij snel in de eerste jaren. Het werk van de profetes - het ontvangen van patiënten, het geven van lezingen, het trainen van de apostelen en daarbij haar dagelijkse bezigheden als huisvrouw - werd zo omvangrijk dat in 1986 De Stichting werd opgericht met het doel administratieve en organisatorische zaken op zich te nemen om zo haar taak te verlichten. Bovendien werd door de uitbreiding van het aantal leden een nieuw onderkomen noodzakelijk geacht. Dat werd gevonden in Oudehorne, een klein dorp dat tezamen met het tweelingdorp Nieuwehorne, iets meer dan tweeduizend inwoners telt. Hier kocht de Stichting Huize Sevenaer, dat door de leden werd verbouwd tot een woning voor de familie De Vries, waar bovendien plaats was voor vergaderingen van de apostelen en anderen en voor het ontvangen van patiënten. De profetes vertelde mij tijdens een groepsinterview (april 2005) dat zij zelf nooit zo'n klein dorp en ook niet deze regio zou hebben gekozen, maar dat de engelen haar hadden gezegd dat deze plaats geschikt was, omdat haar echtgenoot uit dit dorp afkomstig was. De bewoners van het dorp kenden zijn familie goed en zouden daarom hem en zijn vrouw en kinderen niet als vreemdelingen beschouwen. In augustus 1987, toen mevrouw De Vries net verhuisd was naar Oudehorne, werd zij geïnterviewd door een lokale omroep. In dat interview nodigde zij de mensen uit haar nieuwe omgeving uit om haar te komen opzoeken en met haar kennis te maken. In een interview met de dorpskrant november 1989 herhaalde zij haar uitnodiging. Slechts één dorpsbewoner ging op haar invitatie in. Uit interviews met sleutelpersonen in het dorp kwam naar voren dat er weinig interesse bestond voor de beweging en dat men niet veel meer van de profetes afwist dan wat over haar in de kranten was verschenen.

Ook op andere terreinen verliep het contact stroef. Het echtpaar De Vries stuurde zijn zoon naar de basisschool in het dorp. Al vrij spoedig constateerden zijn ouders dat hij daar niet kon blijven omdat de kinderen hem pestten met te zeggen dat zijn moeder in contact stond met duistere machten. Gedurende zijn schooljaren woonde hij daarom eerst bij familie en later bij vrienden. Ook andere confrontaties deden zich voor. Jongeren, zoals zo vaak in dorpen, op zoek naar vertier en vermaak, vonden in Huize Sevenaer een nieuw en gemakkelijk object. Zij begingen verschillende vormen van vandalisme, zoals het gooien van bierflesjes op de oprijlaan. Voor de Stichting was dit een reden het erf af te sluiten met een muur, een hek en een heg. Bovendien werd bewaking ingesteld om zo op onwelkome acties voorbereid te zijn.

Het bezoeken van kerken

In 1988 werd door de Stichting, in overeenstemming met de opdracht van de engelen, gestart met het geven van informatie over het werk van mevrouw De Vries en de boodschap van de engelen aan de Protestante kerken in Friesland. Omdat sommige voorgangers van deze kerken zich negatief over de beweging hadden uitgelaten, meenden de apostelen dat voorlichting van belang kon zijn. Voorts meenden zij dat juist de kerken geïnformeerd moesten worden over het feit dat er een nieuwe afgezant uit hemel onder de mensen was gekomen. Eerst werden de kerken telefonisch benaderd en uitgenodigd tot een gesprek. Tevens werd hen daarna een brief met informatie gezonden. De meeste kerken reageerden niet op de uitnodiging of antwoordden alleen om die af te wijzen. De apostelen kozen daarop, gestimuleerd door de engelen, tot het volgen van een andere strategie. Zij besloten om de zondagsdiensten van de kerken te volgen, niet alleen om de kerkgangers te informeren over de hemelse boodschap, maar ook zoals de voorzitter van de Stichting in 1989 schreef: "...ter lering en versterking van ons Godsgevoel" (*Kontaktblad*, 1989/5: 3). De kerken die zouden worden bezocht, werden altijd van te voren op de hoogte gebracht. Door de apostelen werd er voorts zorgvuldig op gelet dat degenen van hen die een kerkdienst meemaakten geen onnodige aandacht trokken. In dat verband werd er steeds voor gezorgd dat het aantal bezoekers in verhouding tot de aanwezige gemeenteleden gering was. Verder werd er op gelet dat de bezoekende apostelen netjes gekleed waren en zich correct gedroegen. Vanaf 1992 organiseerde de Stichting bovendien open avonden voor belangstellenden in de dorpen waar kerkdiensten werden bezocht.

De grote meerderheid van de kerken ontving de groepjes bezoekende apostelen, zij het aarzelend. Al vrij snel echter werd hen door veel kerken de toegang ontzegd. Kerkenraden en dominees deden verder pogingen de kerkleden te weerhouden om in contact te treden met de bezoekende apostelen. Zoals een dominee van de gereformeerde kerk van Oudehorne schreef in een brief (mei 1989) aan haar gemeenteleden: "*ga nooit het gesprek met de (...) Stichting aan*", de zin afsluitend met twee uitroeptekens. De Nederlands-hervormde gemeente van Oude- en Nieuwehorne gaf toestemming de zondagsdiensten te bezoeken. Op 12 maart 1989 was mevrouw De Vries één van de bezoekers. Toen het tijdens het collecteren even stil was stond zij op en vroeg of zij de aanwezigen na afloop van de dienst mocht toespreken. Dit werd geweigerd en haar werd gezegd dat zij de kerk onmiddellijk moest verlaten, wat zij en haar medebezoekers ook deden. Twee zondagen daarna, Paaszondag, bezocht opnieuw een paar apostelen de dienst. Toen de dominee binnenkwam riep hij: "Volgelingen van Sonja de Vries ik verzoek u onmiddellijk de kerk te verlaten!" De apostelen, die naar de reden vroegen,

kregen ten antwoord: ‘omdat ik het wil.’ En na herhaling van de vraag, sprak hij “Eruit, zeg ik!”. De Stichting ontving kort daarop een brief waarin medegedeeld werd dat verder bezoek niet op prijs werd gesteld. Deze gebeurtenis kreeg ruime aandacht in de provinciale pers.

In een periode van negen jaar benaderde de Stichting meer dan 180 kerken, honderd weigerden direct de toegang, de rest weigerde die na korte tijd. Slechts één gemeente ontving de apostelen voor meer dan drieënhalf jaar. In 1997 werd met het bezoeken van kerkdiensten gestopt maar het houden van open avonden werd gecontinueerd en wordt ook nu nog gedaan.

De Stichting toonde ook tegenover de kerken haar bereidheid om zich te verdedigen waar zij dat nodig vond. Protestbrieven werden geschreven aan kerkenraden en dominees. In sommige gevallen werden klachten ingediend bij de Regionale Classis. Een maal werd een klacht ingediend bij de Generale Commissie voor de behandeling van Bezwaren en Geschillen van de Nederlands-hervormde kerk, toen enige apostelen, hoewel kerklid, de toegang tot het Heilig Avondmaal werd ontzegd.

Als belangrijkste reden om de kleine groepjes apostelen te weigeren kerkdiensten te bezoeken werd door de kerken naar voren gebracht dat de gemeenteleden zich bedreigd voelden en bedreigd hadden thuis te blijven als de kerkenraden verder toestemming zouden verlenen. In sommige gevallen werd ook gewezen op de occulte elementen die de leer van de beweging zou bevatten, maar dit argument – zo werd duidelijk uit mijn interviews met sleutelpersonen van de lokale kerken – was toch van geringere betekenis.

Sektebestrijders en media-aandacht

In de eerste vijf jaar van de jaren 90 van de vorige eeuw kreeg de Stichting ruime aandacht van de media. Het bezoeken van de kerken was daartoe een aanleiding, maar een andere belangrijke reden was dat een aantal actieve tegenstanders (vooral ex-leden, familieleden van apostelen) zich aaneensloot tot een los verband en zich tot de media wendde.

Een van de ex-leden, die de lezingen van de profetes een goede twee jaar had gevolgd, werd een vurig bestrijder van de beweging. Vanaf 1990 heeft zij zich tegen wat zij noemde ‘het medium Sonja de Vries’ gekeerd. Zij gaf lezingen in Friesland en elders, interviews in kranten, op TV en radio en schreef verschillende malen ingezonden stukken in de dagbladen. Al deze activiteiten maakten haar bekend bij een groter publiek en bracht haar ook enige status als ‘sektebestrijder’ in Friesland. In 1992 schreef zij een brief aan de kerken in Friesland (die ook als ingezonden stuk in de provinciale dagbladen verscheen) waarin zij waarschuwt voor de occulte leer van de beweging en suggereert dat volgelingen geheel van zichzelf vervreemd zijn en in trance zijn geraakt. In een andere brief wijst zij op de mogelijkheid van

collectieve zelfmoord. In hetzelfde jaar krijgt zij steun van de voorganger van de Vrije Baptistenkerk van Drachten. In zijn kerk wordt in november 1992 een voorlichtingsbijeenkomst georganiseerd, waar zij een lezing houdt over de Stichting. Op de bijeenkomst waren ook apostelen aanwezig. Haar lezing werd herhaalde malen geïnterrupteerd door de apostelen die de volgens hen onjuiste beweringen poogden te corrigeren. Aan deze bijeenkomst werd in de dagbladen ruime aandacht gegeven. Ook werden naar aanleiding ervan interviews met haar en de voorganger gehouden met schreeuwende koppen als “Sonja’s engelen zijn demonen” (*FD*, 11 november 1992 en “Sonja maakt mensen kapot”, *FD*, 14 november 1992). In deze interviews werd mevrouw De Vries beschuldigd van het hypnotiseren van haar volgelingen en opnieuw van in contact staan met demonische machten. Om deze, volgens hen, tendentieuze berichtgeving te weerspreken, bezorgden de apostelen een brief bij alle woonhuizen in Friesland. Daarin vertelden zij over het werk van de profetes en leverden ook kritiek op de journalisten, die hen de mogelijkheid tot weerwoord hadden onthouden. Verder schreven zij nog zich diep gekwetst te voelen door de krantenberichten die hen afschilderden als passieve, gemakkelijk te beïnvloeden mensen, die niet in staat zouden zijn om zelf te denken. Deze actie laat opnieuw de relatief nadelige positie zien waarin de Stichting zich bevond waar het gaat om berichtgeving in de media, maar ook hun bereidheid en inventiviteit om middelen te vinden zich te verdedigen.

In het voorjaar van 1994 vestigde de Studie en Helpgroep Sekten een kleine afdeling in Friesland om ex-leden en familie van leden te steunen. Een lid van deze groep, de heer Edelbroek, beschrijft in een interview in het *Friesch Dagblad* van 24 december 1993 dat hij de Stichting zal gaan onderzoeken. Het zal een wetenschappelijk onderzoek zijn, zo geeft hij aan. Ondertussen heeft een van zijn medewerkers de beweging al geïnfiltreerd, maar natuurlijk kan de naam van deze man/vrouw niet worden onthuld. Hoewel deze opmerking wel iets onthult van de bedoelingen van de onderzoeker Edelbroek gaf de Stichting hem niettemin toestemming om zijn werk te doen. Hij werd zelfs uitgenodigd om op het centrum te verblijven. Hier deed hij drie weken lang zijn onderzoekswerkzaamheden, de apostelen steeds meer verbazend door zijn incompetentie. Toen men hem vroeg naar zijn onderzoeksplan, bleek hij niet in staat zoiets te leveren. Daarop werd hem gezegd dat hij beter kon gaan. In een interview daarna in de *Leeuwarder Courant* beschuldigt hij de profetes van het aanzetten tot abortus. Hij zegt toe dat hij daarvoor zeer binnenkort bewijs zal leveren. Zijn bevindingen waren echter dezelfde die reeds enige jaren eerder waren gepresenteerd en toen al had justitie afgezien van het ondernemen van actie. Hoewel hij zijn bewering niet kon waarmaken, weerhield dat hem toch niet van te stellen: “dankzij ons (de studiegroep) zal het hier geen Waco worden” (*L.C.* 9 April 1994). Of er enige reden was om de Stichting in verbinding te brengen met de

dramatische gebeurtenissen in Waco wordt niet aangegeven, in tegendeel het citaat wordt als kop bij het artikel gebruikt.

De media-aandacht die de 'onderzoeker' kreeg, was aanleiding tot een korte golf van ingezonden stukken in beide provinciale dagbladen tussen voor- en tegenstanders. Tot de eersten behoren vooral apostelen die probeerden in hun ogen foutieve berichten en ongefundeerde beschuldigingen te weer spreken. In één van de provinciale dagbladen werd mevrouw De Vries gelegenheid geboden om in te gaan op de beschuldigingen tegen haar geuit. Zij geeft aan dat zij niet onder de indruk is van hetgeen over haar gezegd wordt. Zij stelt vast dat er kennelijk geen verbod op liegen is in dit land, maar er zal een tijd komen dat mensen over de zogenaamde beschuldigingen gaan nadenken en gaan beseffen dat ze niet kloppen (*L.C.*, 7 mei 1994).

Geconcludeerd kan worden dat in de eerste helft van de jaren 1990 de media aandacht bleven geven aan de beweging; ook nu weer in vele gevallen in sensationele bewoordingen. De Stichting verdedigde zich en corrigeerde waar en wanneer zij dat nodig vond. In de jaren die volgen neemt de belangstelling van de media af. De tegenstanders zijn niet in staat nieuwe of nieuwswaardige zaken naar voren te brengen en na 1995 komt de beweging van de apostelen in rustiger vaarwater terecht.

Verhuizen

De activiteiten van de Stichting breidden zich over de jaren steeds verder uit. Naast het volgen van lezingen, werden aposteltrainingen, zangkoorrepetities gehouden, werd het *Kontaktblad* gepubliceerd, open avonden gehouden, de gebouwen en de financiën verzorgd, etc etc. Al deze (vrije) tijd verslindende activiteiten bracht met name in de laatste 10-15 jaar een aantal apostelen, die een grote afstand moesten reizen naar het centrum, ertoe om een woning in of in de buurt van Oude- of Nieuwehorne te zoeken. De vestiging van deze nieuwkomers werd in de dorpen wel opgemerkt. Geruchten verspreidden zich dat de apostelen huizen opkochten en dat daardoor de prijzen van de koopwoningen zouden worden opgedreven. In een vergadering van Dorpsbelang in het vroege voorjaar van 2005 werd dit thema naar voren gebracht. Een van de leden vroeg zich af wat de consequenties zouden zijn voor het dorpsleven nu zoveel leden van de Stichting zich hier vestigden. Een aanwezige journalist van een regionale krant publiceerde daarover een artikel waarin gemeld werd dat *de* dorpsbewoners deze ontwikkeling met zorg gadesloegen. Dit artikel was aanleiding tot een kleine golf van media-aandacht in de maand april 2005, waaraan ook landelijke dagbladen meededen. In de dagbladen (o.a. *De Telegraaf* van 21 april 2005) verschenen bijdragen met de kop dat de dorpsbewoners *een invasie vreesden van sekte-aanhangers*, [curs. van mij lgj], hoewel het in feite ging om betrekkelijk geringe aantallen. Vertegen-

woordigers van de Stichting zochten contact met het bestuur van de vereniging van Dorpsbelang en presenteerden cijfers over de aantallen leden die zich in Oude- en Nieuwehorne hadden gevestigd. Zij maakten duidelijk dat het aandeel van de apostelen onder de migranten gering was en weinig concurrentie op de huizenmarkt tot gevolg had.

Zoals de meeste nieuwe inwoners die elders hun werk hebben, speelt het grootste deel van het dagelijkse leven zich niet af in het dorp en net als andere nieuwkomers hebben de apostelen een soort van ‘forensen-houding’ ten opzichte van het dorpsleven. Toch hebben zij zich niet afzijdig gehouden van de dorpsgemeenschap; een aantal werd lid van bepaalde verenigingen, zoals de vereniging voor dorpsbelang en heeft ook actief deelgenomen aan het jaarlijkse dorpsfeest. Hoewel hun prioriteiten niet liggen bij de deelname aan de lokale gemeenschap, maar eerder in het werken voor de opdracht van de beweging, hebben zij toch zich bereidwillig getoond deel te nemen aan het dorpsleven. In de meeste gevallen hebben zij, als nieuwe bewoners, ook contact gezocht met hun bureaus. De meeste apostelen vertelden mij tijdens interviews dat zij een goede, soms zelfs een zeer goede, verhouding hadden met hun bureaus.

Deze opstelling van de apostelen ten opzichte van de lokale gemeenschap, werd niet waargenomen door Dorpsbelang en door de sleutelinformanten die ik interviewde. Door hen werd herhaaldelijk benadrukt dat de apostelen zich distantieerden van het dorpsleven. Velen van hen gaven ook aan weinig bekend te zijn met de beweging. Open avonden die de apostelen, ook in het tweelingdorp, jaarlijks organiseerden, werden door bijna niemand van de dorpsbewoners bezocht. Uit de interviews met sleutelinformanten werd duidelijk dat de provinciale kranten de belangrijkste informatiebron waren.

Voor de apostelen die lid waren van de Nederlands-hervormde kerk of de gereformeerde kerk betekende hun verhuizing registratie in de administratie van de plaatselijke gemeente. Met name bij de gereformeerde kerk gaf zulks problemen. In sommige gevallen werd de attestatie geweigerd, in andere gevallen bezocht een lid van de kerkenraad de nieuwkomer en maakte hem of haar duidelijk dat lid zijn van de kerk niet verenigbaar was met participeren in de beweging en dat er een keuze gemaakt moest worden. Het beleid van de kerken ten opzichte van de Stichting en haar leden bleef gelijk aan wat er tijdens het bezoek aan de kerken was uitgestippeld: val ons niet lastig en blijf waar je bent. Of zoals de predikant van een van de plaatselijke kerken mij zei tijdens een interview: wij doen alsof ze er niet zijn.

Conclusies en discussie

In het voorgaande is beschreven hoe de receptie van de beweging rond mevrouw Sonja de Vries in een dorpssamenleving verliep. Kort samengevat kan gesteld worden dat de beweging reeds bekendheid had gekregen via de media voordat zij zich in Oudehorne vestigde. Door de negatieve beeldvorming in de media en de afstandelijke houding van de lokale kerken bleef het contact tussen dorpsbewoners en leden van de Stichting beperkt. De beweging en haar leden werden gemeden en beschouwd als een aparte groep, als buitenstaanders. Door de geringe contacten bleef de negatieve beeldvorming in stand, de soms goede buurtcontacten hebben dat niet kunnen corrigeren. De commotie rondom de recente migratie van apostelen naar Oude- en Nieuwehorne bracht dit opnieuw aan het licht.

In de receptie van nieuwe religieuze bewegingen zijn verschillende actoren te onderkennen: de media als vormver van de publieke opinie, de tegenstanders, zoals ex-leden, familie van leden van de beweging, soms verenigd in een anti-cult-organisatie (Beckford, 1999, Barker, 1995). Hieronder wil ik deze actoren behandelen, zoals zij in hun onderlinge relaties de receptie gestalte hebben gegeven.

Als eerste bespreek ik de ex-leden en familieleden van de apostelen, die zich tegen de beweging hebben gekeerd. Volgens Beckford (1985) en Barker (1995) vinden deze mensen het moeilijk te accepteren dat hun familielid uit vrije keuze zich tot een dergelijke beweging heeft bekeerd en zij zullen daarom wijzen op geestelijke manipulatie en de ervaringen met de beweging in donkere kleuren afschilderen. Bij de kleine groep tegenstanders van de Stichting, voor het overgrote deel bestaande uit een paar ex-leden en familieleden, heb ik dat ook kunnen waarnemen. Zij stellen dat degene die zich bij de beweging van Sonja de Vries heeft aangesloten een slachtoffer is, omdat de profetes (en haar echtgenoot) door – collectieve – hypnose of hypnotische drugs de vrije wil van de aanhangers hebben verlamd. Door zich als slachtoffers van geestelijke manipulatie te presenteren wordt ex-leden de mogelijkheid geboden hun ‘abnormale’ gedrag naar anderen toe acceptabel te maken. Familieleden van apostelen hoeven de loyaliteit van hun kind of verwante niet te betwijfelen, want die is gewoon ‘zichzelf’ niet.

De *media*, en met name de provinciale dagbladen, die als de spreekbuis van de publieke opinie fungeren, hebben vooral gezocht naar sensatie of wat Shupe en Bromley (1981) hebben aangeduid als ‘atrocity stories’ en derhalve hun informatie vooral ingewonnen bij de tegenstanders (vooral ex-leden en familieleden van apostelen en sommige kerkelijke leiders). Het is dan primair de bedoeling om de lezer te prikkelen, of de bron waaruit het verhaal afkomstig is, betrouwbaar is, is van weinig belang (Palmer, 2004). Welke mechanismen werden gebruikt? Ten eerste werden beschuldigingen door ex-

leden en anderen als algemene waarheden gepresenteerd, zonder dat een poging werd gedaan om de juistheid ervan na te gaan ook al zou dat gemakkelijk gekund hebben. Ten tweede werden schreeuwende koppen - waarin vaak de term sekte voorkwam en verwezen werd naar demonische invloed - gebruikt om maximale lezersaandacht te krijgen. Ten derde waren journalisten er op gericht om de profetes te ontmaskeren en werden de interviews met haar en met de apostelen vaak met kritisch en soms met neerbuigend redactioneel commentaar gepresenteerd.

Door verslaggeving in de media en de houding van sommige kerkelijke voorgangers, werd de beweging gestigmatiseerd. Vooral hierdoor stelden de dorpsbewoners voor het merendeel zich afstandelijk en in sommige gevallen negatief op, toonden weinig interesse voor de beweging en zochten geen contact. De apostelen die verhuisden naar Oude- en Nieuwehorne zagen dat zij anders werden beoordeeld dan andere nieuwkomers. In bepaalde opzichten verschilden zij ook van de andere nieuwkomers omdat zij in hun nieuwe woonplaats al beschikten over een sociaal netwerk, namelijk het netwerk van de leden van de beweging. Maar, hoewel hun prioriteit ligt bij dit netwerk en het werk voor de Stichting, week hun participatie in het dorpsleven toch niet aantoonbaar af van andere categorieën onder de dorpsbevolking. Niettemin sprak Dorpsbelang zijn verontrusting uit over non-participatie van de apostelen. Hier wordt iets duidelijk van wat de bewoners zien als acceptabel gedrag. Het probleem is niet zozeer de mate van participatie in het dorpsleven, daarover maakt eigenlijk niemand zich echt druk. Het gaat veel meer om de prioriteit die de apostelen geven aan contacten met mede-apostelen en aan het werk voor de Stichting. Hun toewijding daaraan wordt gezien als abnormaal en als afwijkend van wat een dorpsbewoner zou behoren te doen. Hierbij speelt de factor 'zichtbaarheid' een rol. In een stedelijke samenleving zouden migranten minder opvallen en dat geldt ook voor migranten die lid zijn van een religieuze beweging. Deze anonimiteit is nauwelijks mogelijk in een klein dorp, de aanwezigheid van buitenstaanders valt op en wordt beoordeeld.

Door de kerken, ook de kerken in het tweelingdorp, werd de Stichting op afstand gehouden. Twee mechanismen werden daarvoor gehanteerd. Ten eerste isolatie. De toegang tot de kerken werd de apostelen ontzegd en het in contact treden met leden van de beweging ontmoedigd. Verder werd de discussie over wat het (theologisch) betekent dat een nieuwe religieuze beweging zich heeft verzameld rond een profetes niet gevoerd en werd niet inhoudelijk op de boodschap die zij zei te brengen in gegaan. In plaats daarvan werd gepoogd 'het probleem' te neutraliseren. Dominees van kerken van orthodoxe of evangelische signatuur konden de boodschap (en de gezinnen) neutraliseren door te wijzen op de demonische bezetenheid van de profetes of op occulte praktijken. In andere meer liberale kerken werd de

discussie vermeden door een psychologische of psychiatrische verklaring te suggereren. Frigerio (1998:445) heeft deze vorm van neutralisering opgemerkt bij de benadering van nieuwe religieuze bewegingen in Argentinië. Tegenstanders van nieuwe religieuze bewegingen pogen «... *de sortir le debat de la sphère religieuse (dans laquelle les comportements déviants doivent légalement être tolérés) en de le situer sur un terrain sur lequel le comportement déviant puisse être redéfini comme intolérable...* »

De opmerking van Frigerio brengt mij weer bij hetgeen wat aan het begin van dit artikel werd opgemerkt over het maatschappelijke belang van nieuwe religieuze bewegingen. Zij maken iets zichtbaar van wat in de huidige maatschappij als acceptabel of niet-acceptabel gedrag wordt beschouwd. Mijn onderzoek heeft aangetoond dat de plaatselijke kerken, maar waarschijnlijk niet alleen zij, het bestaan van een profeet abnormaal zijn gaan vinden; een religieus fenomeen als de verschijning van een profetes wordt niet meer vanuit theologisch perspectief geïnterpreteerd (Wright, 1987, 95 a.f). Tevens vindt men binnen de kerken, maar ook daar buiten, het lid worden van een profetische beweging en met name het daaraan toegewijd zijn en er veel energie en vrije tijd in steken afwijkend gedrag (Hardin en Kehrer, 1982). Enigszins gechargeerd zou gesteld kunnen worden dat in de ogen van de dorpsbewoners, van de kerkleden, en van de media een normaal kerklid soms zondags naar de kerk gaat en dat zijn geloof een marginaal en geen centraal aspect dient te zijn van zijn dagelijks leven.

Literatuur

- Arweck, E., *Researching New Religious Movements. Responses and redefinitions*, London & New York: Routledge, 2006.
- Aupers, S., 'De New Age-beweging: over de teloorgang van een utopie', in: Jansma, L.G. en D.H. Hak, *Maar nog is het einde niet*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2000, 149-161.
- Barker, E (ed.), *New Religious Movements: a perspective for understanding Society*, New York and Toronto: The Edwin Mellen Press, 1982.
- Barker, E. *The Making of a Moonie. Choice or Brainwashing*, Oxford: Blackwell Publishers, 1985.
- Barker E., New Religious Movements: their incidence and significance, in: Wilson, B. and J. Cresswell, (eds.) *New Religious Movements. Challenge and Response*, London and New York: Routledge, 1999, 15-31.
- Barker, E. 'The Scientific Study of Religion? You Must Be Joking', in: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1995, 34 (3), 287-310.
- Barker, E, "Rights and Wrongs of New Forms of Religiosity in Europe. Problems of Pluralism in Europe at the Beginning of the 21st Century", in: Lehmann. H., (Hrgs.)

- Multireligiositeit im vereinten Europa. Historische und juristische Aspekte*, Göttingen: Wallstein Verlag, 2003, 215-237.
- Beckford, J.A. *Cult Controversies*, London: Tavistock Publications, 1985.
- Beckford, J.A. and M. Levasseur, "New religious movements in Western Europe", in: Beckford, J.A. (ed.), *New Religious Movements and Rapid Social Change*, London: Sage, 1986.
- Beckford, J.A. (ed.), *New Religious Movements and Rapid Social Change*, London: Sage, 1986.
- Beckford, J.A., "The Media and New Religious Movements", in: Lewis, J.R. (ed.) *From the Ashes. Making Sense of Waco*, Boston: Rowman & Littlefield Publishers, 1994, 143-148.
- Blécourt, Willem de, *Het Amazonenleger : irreguliere genezeressen in Nederland, 1850-1930*, 1999: Amsterdam : Amsterdam University Press.
- De Hemelse Inzettingen*, Oudehorne: Apostel Andréüs Stichting uit de Bron van Christus, 1991.
- De Engelen spreken*, Oudehorne: Apostel Andréüs Stichting uit de Bron van Christus, 1991.
- De mens en zijn ontplooiing*, Oudehorne: Apostel Andréüs Stichting uit de Bron van Christus, 2000.
- Frigerio, A, <<Les "sectes" vues par les "religions": Le discours médiatique des prêtres et des pasteurs en Argentine>>, in: *Social Compass*, 45 (3) 1998, 437-459.
- Genezen*, Oudehorne : Apostel Andréüs Stichting uit de Bron van Christus, 1995.
- Hanegraaff, W.J., *New Age Religion and Western Culture. Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, Leiden etc: Brill, 1996.
- Hardin, B. and G. Kehrer, 'Some social factors affecting the rejection of new belief systems', in: Barker, E (ed) *New Religious Movements: a perspective for understanding Society*, New York and Toronto: The Edwin Mellen Press, 1982,
- Heelas. P. *The New Age Movement*, Oxford: Blackwell Publishers, 1996.
- Heelas, P. and L.Woodhead, *The Spiritual revolution. Why is religion giving way to spirituality*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005.
- Jansma, Lammert G., "Genezen als teken. Leer en organisatie van de religieuze beweging rond mevrouw Sonja de Vries", in: *Sociale Wetenschappen*, 46 (2), 2003, 62-74.
- Lewis, J.R. (ed.) *From the Ashes. Making Sense of Waco*, Boston: Rowman & Littlefield Publishers, 1994.
- Lewis, J.R. (ed.), *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, Oxford/New York: Oxford University Press, 2004.
- Lilliston, L and G. Shepherd, "New religious Movements and Mental Health", in: Wilson, B. and J. Cresswell, *New Religious Movements. Challenge and Response*, London and New York: Routledge, 1999, 123-139.
- Lucas, Ph. C. and T. Robbins (eds.), *New Religious Movements in the 21st Century*, Routledge: London etc. 2004.

- Otterloo, A. van, "Selfspirituality and the Body. New Age Centers in the Netherlands since 1960", in: *Social Compass*, 46 (2), 1999, 191-202.
- Palmer, S. "The Secte Response to Religious Discrimination", in: Lucas, Ph.C. and T. Robbins, *New Religious Movements in the 21st Century*, Routledge: London etc. 2004, 61-73.
- Richardson, J. T. and M. Introvigne, "'Brainwashing': Theories In European Parliamentary and Administrative Reports on 'Cults' and 'Sects'", in: *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40 (2), 2001, 143-168.
- Shupe, A. jr. and D.G. Bromley, "Apostates and Atrocity Stories. Some Parameters in the Dynamics of Deprogramming", in: Wilson, B. (ed.). *The Social Impact of New Religious Movements*, New York : The Rose of Sharon Press, 1981, 179-215.
- Tennekes, J., *Onderzoekers en gelovigen. Kritische kanttekeningen bij de sociaal-wetenschappelijke bestudering van het christendom*, Kampen: Kok, 1999.
- Wilson, B. and J. Cresswell (eds), *New religious Movements. Challenge and Response*, London and New York: Routledge, 1999.
- Wright, S.A., *Leaving Cults: the dynamics of defection*, Washington DC: Society for the Scientific Study of Religion, 1987.